

Т. М. Ямненко,

доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9040-2358>

Д. О. Місько

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mails: tetiana.yamnenko@npp.nau.edu.ua, 5227710@stud.nau.edu.ua

Мета: визначення тенденцій розвитку прав людини у цифровій сфері в Україні та шляхів їх актуалізації. **Методи дослідження:** логічний, формально-догматичний, порівняльно-правовий та ін. **Результати:** полягають у дослідженні та аналізі науково-теоретичних визначень поняття цифрових прав людини, визначенні правового регулювання відносин, що виникають у цифровій сфері у нашій державі, та його актуальності, а також порівнянні стану правового регулювання цифрових прав людини в Україні із досвідом Європейського Союзу. **Обговорення:** можливості застосування різних доктринальних підходів до цифрових прав людини в Україні аналізуючи досвід Європейського Союзу з огляду на ту кількість цифрових прав, що потребують нормативного врегулювання. Деякі з них за важливістю та значенням для людини є основоположними та потребують конституціоналізації.

Ключові слова: цифрові права; права людини в цифровій сфері; захист персональних даних; захист цифрових прав.

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасному світі людство все частіше зустрічається віч-на-віч із викликами, що обумовлюють розвиток та поширення використання цифрових технологій не лише у звичних нам сферах роботи чи дозвілля. Вони все більше та глибше проникають у побут, відносини між людьми, навчання тощо. Такі фактори, як поширення пандемії COVID-19 чи початок повномасштабної війни в Україні, вплинули на застосування новітніх технологій при отриманні нагальних документів, можливості працювати чи навчатися дистанційно тощо. Все це зумовлює актуалізацію теми розвитку та використання особами своїх цифрових прав, їх реалізацію, а також повноцінного правового регулювання зазначених прав та подальше їх дослідження у науковій спільноті. Адже попри постійність реалізації своїх прав та користування здобутками у цифровій сфері, більшість людей і досі не обізнані у пи-

танні щодо своїх цифрових прав в Україні, наслідком чого є їхнє порушення. Тому проблеми правового визначення поняття цифрових прав, їхня законодавча регламентація та захист в Україні та на міжнародній арені у сучасному технологічному світі поряд із швидким розвитком технологій потребує вирішення. Це обумовлює необхідність подальших наукових досліджень та розробок у даній сфері.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженням питання визначення поняття цифрових прав та їхньої правової природи займалося багато зарубіжних та вітчизняних вчених, проте серед них варто виокремити наступних: Амелін Р.В., Барабаш О.О., Гущина Е.А., Карцхія А.А., Камінська Т.В., Камінський А.Б., Мачуський В.В., Пашенцев Д.А., Тоффлер Е., Шафалович А.А. та ін.

Виклад основного матеріалу. Цифрові права, що являють собою нову категорію прав, яка є

результатом епохи активного розвитку цифрових технологій, потребують законодавчого закріплення та дієвих механізмів захисту. У зв'язку із активним розвитком інформаційного простору та супровідних технологій до все частішої появи нових відповідних позначень та термінів можемо прослідкувати тенденцію на таких наприклад: цифрові права людини, електронні правочини, право на Інтернет, блокчейн, NFT, штучний інтелект, великі дані (біг дата – від англ. Big Data – «великі об'єми даних») тощо. Їх використання та визначення активно обговорюються у науковій спільноті, що призводить до подальшого розвитку такого відносно нового міжгалузевого правового інституту як інститут цифрових прав людини. Проте варто зазначити, що у провідній літературі у даній сфері певними науковцями цифрове право виокремлюється у самостійний напрям. Така думка є доволі дискусійною, оскільки цифрові права людини – це відносно нова правова категорія, що виникла наприкінці ХХ століття, яка розвивається і досі, а тому її визначення та автономія у правовому середовищі є особливо спірними у наш час. Виникнення такого питання для обговорення є прямим наслідком майже щохвилинного розвитку сучасних технологій, що обумовлює важливість зазначеної теми.

Слід наголосити, що нині існують різні думки щодо відношення цифрових прав людини до певних категорій або їх визначення як окремої групи прав людини (самостійної чи ні). Розглянемо основні погляди на означену проблему. По-перше, одна група науковців вважає за необхідне виокремити зазначену категорію прав задля її більш ефективного дослідження, систематизації, а також розвитку через надзвичайну актуальність зазначених прав у наш час. Адже дослідження та аналіз цих прав призводить до подальшого визначення їхнього захисту (захисту цифрових прав людини в онлайн середовищі), оскільки вже нині існують у різних нормативних актах, рекомендаціях та резолюціях міжнародних інституцій певні гарантії прав людини у цифровій сфері. Тобто у сучасному світі під впливом розвитку та поширення цифровізації суспільства формується потреба у створенні нового самостійного неklasичного правового

напряму, що в свою чергу буде застосовувати класичні конструкції публічного та приватного права, адже зазначена сфера цифрових прав є ширшою за визначеністю. А тому мова йде про форматування у найближчий час цифрового права у більш широкому правовому сенсі, що не буде призводити до обмеження цивільською чи конкретно приватно-правовою доктриною [1]. По-друге, інші дослідники вважають, що цифрові права є похідними від інформаційних, проте не ідентичні з ними, а тому вони потребують розгляду окремо.

Нині розвиток цифрового суспільства, а також активне використання цифрових технологій в різних напрямках життєдіяльності людей призвели до порушення питань визначення достатності обсягу прав і свобод людини і громадянина, а також виокремлення поняття цифрових прав людини. Отже, у зв'язку із усім зазначеним вище, можна говорити про те, що нині відсутній єдиний підхід до розуміння правової природи прав людини у цифровій сфері та їхнього визначення, що зумовлено дискусійним характером та надшвидким розвитком даної сфери. Тому варто навести розуміння цього поняття іншими науковцями. Так, наприклад, визначають, що цифрові права – це права особи на законне виконання дій, пов'язаних із використанням комп'ютера, електронного пристрою чи мережі зв'язку, прикладом яких є право на приватність або свободу вираження поглядів у контексті нових цифрових технологій, особливо Інтернету. З іншого боку за визначенням української громадської організації «Платформа прав людини», цифрові права – це права людини в онлайн середовищі, які включають, зокрема, право на доступ до Інтернету, право на свободу висловлювання, право на захист приватності та інші права людини, реалізація яких відбувається за допомогою цифрових технологій [2]. Проте, наприклад, Карцхія А. у своїх наукових роботах розглядає цифрові права саме як об'єкт цивільно-правового регулювання [1].

У свою чергу Головка О.М. наголошує, що інформаційні права та цифрові права співвідносяться як ціле і частина [3]. Відповідно до робіт Разметаєвої Ю.С., термін «цифрові права людини» охоплює два розуміння, де у першому за-

значено, що цифрові права – це усі ті права, здійснення та захист яких тісно пов'язаний сьогодні з використанням цифрових інструментів або має суттєву онлайн-складову. У другому ж випадку – це лише ті права, які виникають або починають претендувати на статус фундаментальних у цифрову епоху. Тому до цифрових відносять і такі фундаментальні права, як свобода вираження думки і слова, приватність, право на інформацію, право на участь в управлінні державними справами тощо, а також право бути забутим, право на анонімність чи навіть право на Інтернет [4].

І хоча на сучасному етапі на підставі зазначеного вище можна сказати, що думки щодо визначення цифрових прав людини та їхнього походження різняться між собою, ми можемо дати наступне визначення розглянутої категорії. Вважаємо, що цифрові права людини – це нова самостійна група прав людини, що безпосередньо пов'язана із використанням цифрових технологій за допомогою додаткових електронних пристроїв та здійснюються у мережі Інтернет.

Щодо виділення певних груп цифрових прав, то передусім варто зазначити, що на сьогодні відсутня їхня повноцінна класифікація, що пов'язано з тим, що саме по собі розуміння та дослідження прав людини в цифровому середовищі з'явилися зовсім нещодавно. Тому це обумовлює основний розгляд зазначених прав лише з точки зору їхньої правової природи [5]. Отже, на сьогодні виділяють такі основні права людини в цифровій сфері, як право на доступ до Інтернету (одне із перших та основних прав у даній сфері), право на приватність (захист персональних даних), свобода вираження поглядів онлайн (тобто право вільно висловлювати свої погляди, шукати, отримувати та поширювати інформацію онлайн, що тісно пов'язане із схожим суб'єктивним правом), право на особисту безпеку онлайн. Проте даний перелік не є повним і розширюється в залежності від поглядів певної групи науковців, що розглядають дане питання. Підсумовуючі слід наголосити, що завдяки активному розвитку цифрових технологій, їхній доступності для людей зазначені права постійно доповнюються, проте всі вони потребують більш детального правового регулюван-

ня, а такі основоположні з них, як право на Інтернет, мають бути закріплені на державному рівні або навіть конституціоналізовані.

Якщо розглядати зазначену тематику з точки зору досвіду права Європейського Союзу, то необхідно зазначити, що нещодавно було оголошено цифрове десятиліття у рамках цифрових трансформацій суспільства, що передбачає його людиноорієнтовану розбудову. Його метою було визначено розширення можливостей для людей та бізнесу у цифровій сфері, встановлення правил для захисту осіб від майбутніх цифрових правопорушень, що є наслідком порушення цифрових прав, а також подолання цифрового бар'єру у суспільстві. Таким чином у рамках зазначеного питання Європейською Комісією було запропоновано дві законодавчі ініціативи щодо оновлення правил, що регулюють цифрові послуги в ЄС, а саме Закон про цифрові послуги (Digital Services Act) та Закон про цифрові ринки (Digital Markets Act). Отже, дані нормативні акти можуть дати змогу сформувати комплексний набір норм та правил, які застосовуються на території всього ЄС задля утворення та удосконалення безпечного та надійного цифрового простору для громадян. Також тематика прав людини у цифровій сфері часто є темою активного обговорення на платформі Ради Європи. Для прикладу у жовтні минулого року відбувся симпозіум «Права людини у цифровій сфері», організований спільними зусиллями Генерального консульства Японії при Раді Європи, Генерального консульства Сполучених Штатів Америки у Страсбурзі, Генерального директорату Ради Європи з прав людини та верховенства права, Європейського суду з прав людини [6].

Важливим на сьогодні є акцент на розгляді стану розвитку цифрових прав в Україні, адже попри всі перепони та стереотипи, на практиці Україна є однією з провідних європейських держав у сфері по наданню державних послуг онлайн, а також розвитку відповідних онлайн-сервісів у державній та приватній сферах. Проаналізувавши державну політику у цифровій сфері, можна зазначити, що станом на 2021 рік цифрові права особи не були пріоритетом у сфері захисту прав людини. Хоча певні положення Національної стратегії у сфері прав лю-

дини, що була затверджена 24 березня того ж року Президентом України, були направлення на покращення онлайн-середовища [7]. Таким чином, у зазначеному документі було визначено декілька стратегічних цілей щодо можливого розвитку прав людини у цифровій сфері, як, наприклад, «забезпечення свободи думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації», «забезпечення права на приватність» тощо.

Проте з іншого боку, ми можемо визначити певні позитивні моменти у визначеній сфері розвитку цифрових прав в Україні. Яскравим прикладом є заява міністра цифрової трансформації України щодо приєднання України до програми «Цифрова Європа». Також Єврокомісія висловила підтримку ініціативі визнання електронних довірчих послуг між Україною і Європейським Союзом. Додатково можемо простежити активність використання державних онлайн-сервісів для надання послуг громадянам, їх поширення та попит в останні роки, що також повинно стимулювати державу до розвитку та актуалізації питання кодифікації цифрових прав людини для їхнього покращення та запобіганню порушення.

У такому світлі також важливим постає питання цифрової трансформації держави, що є візитною карткою України на світовій арені. Адже однією з основних цілей побудови цифрової держави та розвитку інформаційного суспільства є безперешкодне та безпечне надання державних послуг людям. Наприклад, таким важливим елементом розвитку інформаційного суспільства є електронне урядування, яке за визначенням Сопілко І.М. та Сай Р.Є. є новітньою інтерактивною формою державного управління, в основу якої покладені принципи відкритості, прозорості та підзвітності, метою якої є ефективна взаємодія громадян та неурядових організацій із органами державної влади [10]. Створення, в свою чергу, державою умов для забезпечення можливості розвитку своїх цифрових навичок громадянам, а також формування правового підґрунтя для реалізації комплексу цифрових прав є запорукою успіху цифровізації у будь-якій державі. Загалом, на рівень інформаційної культури людини, включаючи аспекти розвитку цифрових навичок, впливають числен-

ні фактори, серед яких важливе місце займають питання щодо забезпечення цифрових прав людини, їх дослідження.

Вважаємо, що надзвичайно важливим є досвід забезпечення державою цифрових прав особи серед інших країн. Як приклад, можемо навести Фінляндію, де у 2010 році на законодавчому рівні було закріплено одне з основних цифрових прав особи – право на доступ до Інтернету. Правова норма була закріплена шляхом внесення поправок до Закону про ринок зв'язку та передбачає, що кожна людина повинна була мати доступ до ширококутного з'єднання швидкістю мінімум 1 Мбіт/с, відповідно до даних Міністерства транспорту і комунікацій, і до 2015 р. – доступ до зв'язку в 100 Мбіт/с [8]. Іншим прикладом забезпечення цифрових прав людини у державі є нова поправка до Закону про електронні комунікації від 1 липня 2022 у Чехії, яка включає в себе заборону на небажані телефонні дзвінки або, так званий, телемаркетинг, та спам, що є яскравим проявом права на приватність. Така практика є надзвичайно важливою, адже саме зазначена сфера приватності у мережі Інтернет або мобільного зв'язку через своє недостатнє правове регулювання найчастіше призводить до порушення згаданого вище права. З огляду на активну цифровізацію суспільства, підтримуємо позицію науковців у необхідності побудови інституту Уповноваженого Верховної Ради України із захисту цифрових прав громадян [2].

Питання кодифікації зазначених прав як запоруки їх подальшого розвитку також є широко обговорюваним. Ми підтримуємо думку Верлос Н.В., яка у своїй роботі зазначає про необхідність правового регулювання прав людини у цифровій сфері міжнародними актами, а не обмежити його виключно рамками внутрішнього національного законодавства [9]. Але попри розроблення міжнародною спільнотою певних основоположних актів у цій сфері (Хартія цифрових прав, Резолюція про сприяння та захист прав людини в Інтернеті (оригінальна назва – Resolution on the Promotion, Protection, and Enjoyment of Human Rights on the Internet)), на жаль, і досі відсутній комплексний дієвий між-

народний акт, що зміг би повноцінно визначити, регулювати та захищати цифрові права людини.

Висновки. Враховуючи реалії сьогодення, варто наголосити на тому, що цифрова трансформація сучасного світу є одним із найбільш впливових факторів на розвиток суспільства і як наслідок – правової науки. Такі каталізатори даних змін, як світова пандемія та війна в Україні, лише підкреслили важливість та потенціал цифрових послуг, що нерозривно пов'язані із забезпеченням та розвитком цифрових прав людини. Саме тому, постає актуальне питання щодо необхідності виділення та визначення на законодавчому рівні такої нової категорії прав людини як цифрові права. Для вирішення проблеми ефективного правового регулювання прав людини у цифровій сфері в Україні, яка є однією із держав-лідерів у сфері надання державних послуг онлайн, є включення цих прав у профільне законодавство та розроблення дієвих механізмів їх захисту. У такому випадку надзвичайно важливим є застосування досвіду іноземних країн, у яких національне законодавство кодифікувало зазначені цифрові права, їхній захист із позитивних успіхом.

Література

1. Карцихия А.А. Цифровая трансформация права. *Мониторинг правоприменения*. 2019. № 1 (30). С. 25-29.
2. Єлісеєва О.С., Лазарєв В.В. Цифрова трансформація правової системи України: поява нової категорії прав людини та необхідність її захисту. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного*. 2021. С. 451-453.
3. Головка О.М. Цифрова культура та інформаційна: права людини в епоху цифрових трансформацій. *Інформація і право*. 2019. Вип. № 4 (31). С. 37-44.
4. Разметаєва Ю.С. Цифрові права людини та проблеми екстратериторіальності їх захисту. *Право та державне управління*. 2020. Вип. 4. С. 18-23.
5. Решетняк С.Р. Класифікація цифрових прав. *Вестник експертного совета*. 2021. Вип. 1 (24). С. 96-105.

6. Symposium: Human Rights in the Digital Sphere. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/human-rights-in-digital-sphere> (дата звернення: 28.09.2022).

7. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 бер. 2021 р. № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення: 30.09.2022).

8. Finland: Legal Right to Broadband for All Citizens. Library of Congress URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2010-07-06/finland-legal-right-to-broadband-for-all-citizens/#:~:text=Article%20Finland%20Legal%20Right%20to,to%20accord%20such%20a%20right> (дата звернення: 30.09.2022).

9. Верлос Н.В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 2. С. 129-133.

10. Сопілко І.М., Сай Р.Є. Електронне урядування, як елемент електронної демократії в Україні. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2020. № 2(55). С. 102-107. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.55.14781>

References

1. Kartsykhya A.A. Tsyfrovaia transformatsiya prava. *Monytorynh pravoprymeneniya*. 2019. Vyp. 1 (30). S. 25-29.
2. Ieliseieva O.S., Lazariev V.V. Tsyfrova transformatsiia pravovoi systemy Ukrainy: poiava novoi katehorii prav liudyny ta neobkhidnist yii zakhystu. *Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav: 20 rokiv u statusi natsionalnoho*. 2021. S. 451-453.
3. Holovko O.M. Tsyfrova kultura ta informatsiina: prava liudyny v epokhu tsyfrovykh transformatsii. *Informatsiia i pravo*. 2019. Vyp. 4 (31). S. 37-44.
4. Razmietaieva Yu.S. Tsyfrovi prava liudyny ta problemy ekstraterytorialnosti yikh zakhystu. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. 2020. Vyp. 4. S. 18-23.
5. Reshetniak S.R. Klassyfykatsiya tsyfrovykh prav. *Vestnyk ekspertnoho soveta*. 2021. Vyp. 1 (24). S. 96-105.

6. Symposium: Human Rights in the Digital Sphere. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/human-rights-in-digital-sphere> (data zvernennia: 28.09.2022).

7. Pro Natsionalnu stratehiiu u sferi prav liudyny: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 ber. 2021 r. № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (data zvernennia: 30.09.2022).

8. Finland: Legal Right to Broadband for All Citizens. Library of Congress. URL: [https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2010-07-06/finland-legal-right-to-](https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2010-07-06/finland-legal-right-to-broadband-for-all-citizens/#:~:text=Article%20Finland%3A%20Legal%20Right%20to,to%20ac)

[broadband-for-all-citizens/#:~:text=Article%20Finland%3A%20Legal%20Right%20to,to%20ac](https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2010-07-06/finland-legal-right-to-broadband-for-all-citizens/#:~:text=Article%20Finland%3A%20Legal%20Right%20to,to%20ac) cord%20such%20a%20right (data zvernennia: 30.09.2022).

9. Verlos N.V. Konstytutsionalizatsiia tsyfrovoykh prav liudyny: vitchyzniana praktyka ta zarubizhnyi dosvid. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2020. Vyp. 2. S. 129-133.

10. Sopilko I.M., Say R.E. E-governance as an element of e-democracy in Ukraine. *Naukovi pratsi Natsionalnogo aviatsijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk «Povitrjane i kosmichne pravo»*. Kyiv: NAU, 2020. № 2(55). С. 102-107. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.55.14781>

Tetiana Yamnenko, Daria Misko

DEVELOPMENT OF DIGITAL RIGHTS IN UKRAINE

National Aviation University

Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine

E-mails: tetiana.yamnenko@npp.nau.edu.ua, 5227710@stud.nau.edu.ua

Purpose: determination of trends in the development of human rights in the digital sphere in Ukraine and ways of their actualization. **Research methods:** logical, formal-dogmatic, comparative-legal, etc. **Results:** the research and analysis of scientific and theoretical definitions of the concept of digital human rights, the definition of the legal regulation of relations arising in the digital sphere in our country and its relevance, the comparison of the status of legal regulation of digital human rights in Ukraine with the experience of the European Union. **Discussion:** the possibilities of applying different doctrinal approaches to digital human rights in Ukraine by analyzing the experience of the European Union, given the number of digital rights that require regulatory regulation. Some of them are fundamental in their importance for a person and require constitutionalization.

Nowadays humanity faces the challenges that determine the development and usage of digital technologies not only in the familiar spheres. Digital technologies become more common for people in everyday life, relationships between people, education, etc. Such factors as the spread of the COVID-19 pandemic or the start of a full-scale war in Ukraine have affected the usage of the latest technologies for receiving urgent documents, the ability to work or study remotely, etc. All these presuppose the actualization of the topic of the development and use by individuals of their digital rights, the implementation, as well as full-fledged legal regulation of these rights and their further research in the scientific community. According to today's reality, it is important to emphasize that the digital transformation of the modern world is one of the most influential factors in the development of society and legal science as a result. That is why there is an urgent question about the need to highlight and define such a new category of human rights as digital rights at the legislative level.

Key words: digital rights; human rights in the digital sphere; protection of personal data; protection of digital rights.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2022